

Ο ANTHONY D. SMITH ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

«Mythomoteur»: Η κινητήρια δύναμη της Εθνικής Ταυτότητας

Γράφει η Δρ. Πατρίσια Ριάκ (Κυριακίδου) Κοινωνικός Ανθρωπολόγος της Ελληνικής Κοινωνίας, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου, τμήμα Ανθρωπολογίας Montclair State University, New Jersey, US. Στέλεχος Εθνικού κόμματος «Έλληνες»

Οι φοιτητές της Ανθρωπολογίας στα τέλη της Δεκαετίας του 1980 είχαν την πρώτη εμπειρία μάθησης για τον Εθνικισμό, σε μια εποχή που είχε μόλις γίνει μια σημαντική έννοια, ειδικά όταν ζούσαμε την εμπειρία της κατάρρευσης της κομμουνιστικής κυριαρχίας στην Ανατολική Ευρώπη το 1989. Εκείνη την εποχή, ο Εθνικισμός άρχισε να αναγνωρίζεται, αν και μάλλον αργά, ως τομέας μελέτης στην Ανθρωπολογία. Όταν η Αριστερά διάβαζε το μπαράζ των μαρξιστικών προοπτικών στα πανεπιστημιακά μαθήματα, κάποιοι από εμάς διαβάζαμε για το Έθνος και τον Εθνικισμό μέσα από το έργο του Anthony David Smith (1939-2016).

Προσωπικά, πρωτόμαθα τη λέξη “mythomoteur” διαβάζοντας το έργο του Anthony D. Smith. Η λέξη προέρχεται από τα γαλλικά γλώσσα και είναι σύνθετη από τον «μύθο» και την «μηχανή». Σύντομα ανακάλυψα, μετά από αυτή την κατάρρευση του Κομμουνισμού στην Ευρώπη, ότι η Εθνογραφία θα μπορούσε να εξερευνά και να εκφράσει την ιδεολογία του “mythomoteur”, την ιδεολογία «επιστρέφοντας σπίτι» ή «επιστρέφοντας στην πατρίδα» μέσω της νέας ανθρωπολογικής έννοιας του Εθνικισμού, που αναπτύχθηκε ειδικά από τον Anthony D. Smith με την έθνο-συμβολική προσέγγισή του στον «εθνοτικό πυρήνα» ή την «εθνότητα».

Ο ANTHONY D. SMITH ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Ο Anthony David Smith είναι κορυφαίος θεωρητικός στον τομέα των εθνικιστικών σπουδών και του εθνοσυμβολισμού. Αν και ήταν μαθητής του Ernest Gellner, οι θεωρίες του ξεφεύγουν από τον προκάτοχό του και το μοντερνιστικό παράδειγμα. Αντιθέτως, ο Smith επικεντρώνεται στην ιστορική διαδικασία που κορυφώθηκε με την καθιέρωση της σύγχρονης έννοιας του “Εθνικισμού”. Παρά το γεγονός ότι ο Εθνικισμός είναι μια νέα έννοια, ο Smith υποστηρίζει ότι η προέλευση των Εθνών «μπορεί να ανιχνευθεί» στις προ-μοντέρνες εθνικές κοινότητες», που αλλιώς ορίζονται ως «εθνότητες» που υπήρχαν από την Αρχαιότητα και ήταν ουσιαστικής σημασίας για τον καθορισμό του Έθνους. Κι όλα αυτά με την χαρακτηριστική μυθολογία, τον συμβολισμό και τον πολιτισμό του, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης του με μια Αρχαία Πατρίδα.

Ο Smith παρατηρεί δύο διαφορετικές κατευθύνσεις σχηματισμού ενός Έθνους, που διαφέρουν ανάλογα με το είδος της εθνικής τροχιάς που ακολουθούν. Υπάρχουν οι «πλευρικές εθνότητες» που ενσωματώνουν και δημιουργούν ένα Έθνος με τη βοήθεια του γραφειοκρατικού κράτους. Η δεύτερη κατεύθυνση είναι των «δημοτικών εθνοτήτων» που έχουν συχνά μια διανόηση, αναδημιουργώντας, επανεφευρισκοντας και αξιοποιώντας την παράδοση, τους μύθους και τα σύμβολα με τελική ατζέντα τη δημιουργία ενός Έθνους. Η Ελλάδα είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Ο Smith εξετάζει επίσης τους λόγους που επιβιώνουν οι εθνοτικές ομάδες, αναφερόμενος σε εθνοτικές ομάδες που μοιράζονται πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Συζητά την αξία της επιβίωσης ως πολιτιστικής κοινό-

τητας που βασίζεται σε κοινούς μύθους και αξίες, αναφέροντας επίσης ότι «τα μέλη μιας εθνικής κοινότητας πρέπει να αισθάνονται ότι η κληρονομιά τους πρέπει να διατηρηθεί ενάντια στην εσωτερική διαφθορά και τον εξωτερικό έλεγχο, και η κοινότητα έχει ιερό καθήκον να επεκτείνει τις πολιτιστικές της αξίες στους ξένους».

Ο Smith άρχισε να βλέπει την διαδικασία της δημιουργίας του Έθνους και του Εθνικισμού ως εν μέρει προερχόμενο, ή γενικά τοποθετημένο μέσα σε μια μακροχρόνια διαδικασία εθνοτικής αναβίωσης και εθνικής παρακμής, η οποία ανάγεται στην Αρχαιότητα. Η επιχειρηματολογία του Smith αντιμετωπίζεται με όρους μύθων, αναμνήσεων, συμβόλων, αξιών και παραδόσεων, και αποτελεί τον πυρήνα της έθνο-συμβολικής προσέγγισης.

Ο Smith μελέτησε την Κλασική Ελλάδα και υποστήριξε ότι ο Εθνικισμός αναγκαστικά απευθύνεται σε μια βαθύτερη, ιστορική εθνική ρίζα. Υποστηρίζει ότι τα Έθνη εξακολουθούν να είναι ένα θεμελιωδώς σύγχρονο φαινόμενο, αλλά τονίζει τη σημασία αυτών των «εθνοτικών πυρήνων» ή «εθνοτήτων» στη γένεση του Εθνικισμού. Επίσης προσδιορίζει τις «εθνότητες» ως μια ομάδα ανθρώπων που έχουν, μεταξύ άλλων χαρακτηριστικών, μια κοινή λέξη για τον εαυτό τους ή την ομάδα τους, κοινές ιστορικές μνήμες και μια κοινή ιστορική πατρίδα. Ο Εθνικισμός, σύμφωνα με τον Smith, βασίζεται στην εκμετάλλευση και τη διάδοση αυτών των «εθνοτήτων» και υποστηρίζει ότι μπορούν να εντοπιστούν δύο διαφορετικοί τύποι εθνοτήτων: Οι «πλευρικές» και οι «κάθεταις» εθνότητες.

Ισχυρίζεται ότι, στις «κάθεταις εθνότητες» όλα τα κοινωνικά στρώματα μοιράζονται μια κοινή κληρονομιά και κουλτούρα. Επιδεικνύει την αρχαία Ελλάδα ως χαρακτηριστικό παράδειγμα «κάθεταις/δημοτικού έθνους» όπου ανεξάρτητα από την τάξη ή την πόλη-κράτος τους, οι Έλληνες μοιράζονταν έναν κοινό πολιτιστικό και ιστορικό δεσμό. Πράγματι, η ελληνική εθνική και πολιτιστική ταυτότητα είναι ακόμα ζωντανή και υγιής ακόμα και σήμερα. Ο Smith την βλέπει ως απόδειξη της δύναμης παραμονής των «κάθεταις εθνοτήτων». Η Ελλάδα ως Έθνος και ως Κράτος, είναι ένα στέρεο επιχείρημα για τον Smith, επειδή το Έθνος διατήρησε τη χαρακτηριστική πολιτιστική ταυτότητα και παράδοσή του βασισμένες στην Θρησκεία και την Γλώσσα για πάνω από δύο αιώνες.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, Η ΓΟΡΓΟΝΑ, Ο ΤΑΦΟΣ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΗΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ

Η νέα αρχαιολογική ανακάλυψη στην Αμφίπολη, υποστηρίζει ο Smith, σχετίζεται με μια Αρχαία Ελλάδα που θα μπορούσε να θεωρηθεί Έθνος, αφού οι διαφορετικοί πόλοι αναγνώρισαν μια κοινή κληρονομιά και

κοινή πολιτιστική κοινότητα. Μέρη αυτής της κληρονομιάς επέζησαν από τις συναθροίσεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και έγιναν μέρος της προ-μοντέρνας και σύγχρονης Λαογραφίας.

Πράγματι, ο μύθος της αδελφής του Αλέξανδρου - που μεταμορφώθηκε σε Γοργόνα και προκάλεσε ναυαγία λόγω του θανάτου του αδελφού της - ήταν αρκετά δημοφιλής στην Ελλάδα, ακόμη και πριν από τον σχηματισμό του Κράτους. Την εποχή εκείνη ο Αλέξανδρος ήταν, όπως θα έλεγε ο Smith, ένας μύθος κοινής καταγωγής, ιστορικής συνέχειας και καταγωγής για τον πληθυσμό. Αργότερα, ο Αλέξανδρος έγινε σύμβολο ενότητας, μετατράπηκε σε «Mythomoteur» του Έθνους. Ο μύθος που έδωσε στους Έλληνες την αίσθηση του «Όταν είμαστε ενωμένοι, είμαστε ασταμάτητοι, είναι μια φράση που ακούγεται συχνά ακόμα και σήμερα. Αυτός είναι ο λόγος που η μυθολογική Γοργόνα θρηνεί για τον θάνατό του.

Το 1977, ο αρχαιολόγος Μανώλης Ανδρόνικος και η ομάδα του βρήκαν το σύμβολο του μαιάνδρου στον τάφο του Φιλίππου Β' του Μακεδόνα, πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Μια τελετουργική ασπίδα από ελεφαντόδοντο με περίπλοκο σχέδιο ελληνικού κλειδιού, ήταν ένα από τα πολυάριθμα αντικείμενα που βρέθηκαν στον τάφο του. Όπως η ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, έτσι και ο μαιάνδρος είναι ένα σύμβολο που είναι και μυθοπλαστικό (Mythomoteur). Το σύμβολο του μαιάνδρου πήρε το όνομά του από τον ποταμό Μαιάνδρο μήκους 250 μιλίων, τον οποίο αναφέρει ο Όμηρος στην «Ιλιάδα». Το μοτίβο σύμπλεξης του μαιάνδρου αντιπροσωπεύει, 1ον την ενότητα και την αιωνιότητα. Το αδιάσπαστο, αλληλένδετο μοτίβο του, συμβολίζει το άπειρο, ή την αιώνια ροή των πραγμάτων, 2ον την ιδιότητα του νερού ως συνεχή κίνηση της ζωής, και 3ον τους δεσμούς της φιλίας, της αγάπης και της αφοσίωσης που δεν τελειώνουν ποτέ.

Το κλειδί της ζωής φαίνεται στον μαιάνδρο ως το ιδεόγραμμα για τον λαβύρινθο. Μερικοί ιστορικοί πιστεύουν ότι το σύμβολο του μαιάνδρου έχει ισχυρή σύνδεση με τον λαβύρινθο, καθώς μπορεί να σχεδιαστεί με ένα ελληνικό μοτίβο κλειδιού. Λέγεται ότι το σύμβολο ανοίγει «τον δρόμο» για την αιώνια επιστροφή. Στην Ελληνική Μυθολογία, ο Θησέας, ο Αθηναίος Έλληνας, είναι ο ήρωας που σκότωσε τον Μινώταυρο, ένα πλάσμα μισός άνθρωπος, και μισός ταύρος στον λαβύρινθο του βασιλιά Μίνωα.

Η αξία της επιβίωσης σε πολιτιστικής κοινότητας βασίζεται σε κοινούς μύθους και αξίες. Οι Έλληνες είναι υποχρεωμένοι να θυσιάσουν για να διατηρήσουν «τα μέλη της εθνικής κοινότητάς τους και πρέπει να αισθάνονται ότι η κληρονομιά τους πρέπει να διατηρηθεί ενάντια στην εσωτερική διαφθορά και τον εξωτερικό έλεγχο. Η Ελληνική Κοινότητα έχει ιερό καθήκον να επεκτείνει τις πολιτιστικές της αξίες εσωτερικά και εξωτερικά, ακολουθώντας το παράδειγμα της Αρχαίας Ελλάδος ως χαρακτηριστικό υπόδειγμα «κάθεταις/δημοτικού έθνους».

Ανεξάρτητα από την τάξη ή την πολιτική ιδεολογία τους, οι Έλληνες είναι υποχρεωμένοι να μοιράζονται έναν κοινό πολιτιστικό και ιστορικό δεσμό. Πράγματι, η Ελληνική Εθνική και Πολιτιστική Ταυτότητα είναι ακόμα ζωντανή και υγιής. Ακόμα και σήμερα, οι Έλληνες υποχρεούνται να διατηρήσουν την δύναμη παραμονής της Ελλάδος ως «κάθεταις εθνότητα». Η Ελλάδα ως Έθνος και ως Κράτος είναι - και πρέπει να παραμείνει - ένα στέρεο επιχείρημα, διότι έως τα τέλη του 20ου αιώνα, το Έθνος διατήρησε την χαρακτηριστική πολιτιστική ταυτότητα και παράδοσή του, που ήταν βασισμένες στην Θρησκεία και στην Γλώσσα για πάνω από δύο αιώνες.